

Валєєв Руслан Гельманович - заступник начальника кафедри конституційного та міжнародного права Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (м. Луганськ)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Шевченко Г.П.

ТЕРОРИЗМ ЯК ЗАГРОЗА БЕЗПЕКИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

В.П. Гуляєв, І.М. Арнаут, Д.В. Михайлов, І.Г. Лозова

Розглянуто питання сутності тероризму, основні види терору, правові основи боротьби з тероризмом, передумови виникнення тероризму в Україні.

Рассмотрены вопросы сущности терроризма, основные виды террора, правовые основы борьбы с терроризмом, предпосылки возникновения терроризма в Украине

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями

Проблему тероризму складно досліджувати, а ще складніше пояснювати та розв'язувати у реальному суспільному житті, через те що лише за останні двісті років це явище зазнало колосальної еволюції, змін і трансформацій. У 19 ст. терористичні акти, як відомо, мали фактично локальний характер, їхнім об'єктом були окремі монархи, політичні, громадські, військові діячі, духовенство і т. ін. Пізніше (перша половина 20 ст.) об'єктом тероризму стають вже окремі державні чиновники, і поступово боротьба з тероризмом стає проблемою державної безпеки окремих країн. А далі на початку 21 ст. тероризм набуває глобального характеру, його об'єктом стають вже не окремі особистості, політичні системи, а цілі народи: яскраві і жахливі приклади – югославські події, Близький Схід, сучасний Ірак тощо [1]. Проблема формулювання понять «терор» і «тероризм» досі залишається

невирішеною. Фахівці з цього питання не мають єдиної думки з приводу їхніх дефініцій. Дехто вважає, що терор і тероризм не є поняттями, які пов'язані з чітко визначеними і ясно ідентифікованими подіями. Саме це зумовило той факт, що між поняттями «терор» і «тероризм» не проводять смислового розмежування.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

До соціальних надзвичайних ситуацій належать події, що відбуваються в суспільстві, – міжнародні конфлікти, тероризм, пограбування, геноцид, війни та інші [2]. Вивчаючи безпеку життєдіяльності людини, необхідно зважати на актуальність розгляду питань тероризму, які пов'язані з політикою та економікою. Інколи до актів, подібних тероризму, спонукають конфлікти й напруженість між державами, коли постають проблеми національних меншин депортованих народів, біженців. Необхідно враховувати, що для тероризму не існує кордонів. Для окремих індивідів терористична діяльність стає професією.

Нині тероризм – частина політичних і соціально-економічних процесів у світі, що є значною загрозою громадській і національній безпеці. Розпочавшись з одиничних проявів, зараз він перетворився на масове явище. Різновид організованої злочинності, який сягає корінням у потужну тіньову економіку, тероризм може поставити під сумнів увесь процес подальшого розвитку людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор

Тероризм як небезпечне явище в політичному, соціально-економічному житті, міжнаціональних відносинах світового співтовариства став предметом активної уваги, досліджень політологів, юристів, істориків, психологів й інших учених. Однак незважаючи на значний суспільний інтерес, чіткої теорії тероризму, яка б з погляду кримінологічної науки розкрила сутнісні характеристики цієї небезпеки й тим самим указала шляхи його локалізації, створення можливостей протидії, поки ще не розроблено.

Настільки слабка науково-теоретична озброєність проти тероризму має пояснення. Найбільш значні наробітки вчених у цій галузі, які глибоко досліджують історію тероризму, його суспільно-політичні, соціально-економічні релігійні й інші причини та умови, були зроблені у 60-80 роки минулого століття. Серед них можна назвати роботи У. Лакера «Тероризм», Ф. Тессандори «Про червоні бригади», Я. Немеша «Терористи у ФРН (група

Баадера-Майнхоф)», Л.А. Моджорян «Тероризм: правда і вимисел», Е.Г. Ляхова «Тероризм і міждержавні відносини», Ж. Диспо «Машина терору», а також монографії й статті А. Александера, Дж. Бейкера, Дж. Белла, Ч. Добсона, Б. Дженкинса, М. Креншоу, Д. О'брайена, А. Політі, П. Уілкінсона, М. Ренсторпа та інші.

У 90-х роках вийшли у світ праці таких учених, як Ю.М. Антонян, В.В. Витюк, Н.С. Беглова, М.Я. Лазарев, В.С. Комісарів, А.Е. Жалинський, С.А. Ефірів, В.В. Лупеїв і інших. В Україні теоретичними дослідженнями щодо проблем боротьби з тероризмом, на жаль, займається небагато фахівців (В.А. Глушков, В.В. Кіл, В.П. Ємельянов, Д.Б. Глущенко та ін.).

Формування цілей статті (постановка завдання)

Не беручи під сумнів науково-пізнавальну цінність і науково-прикладне значення цих робіт, необхідно відзначити, що, по-перше, більшість із них розроблені в період активного ідейно-політичного протистояння двох систем (або під його інерційним впливом), коли значна частина аргументів використалася для захисту так званих класових інтересів і критикові тенденційності матеріалів, які виходили від конфронтуючої сторони.

По-друге, тероризм перетерплює зміни, активізується, тому критерії механізмів зародження і функціонування, а також адаптування характеристик цього складного злочину до понять кримінології вимагають коректування та більш поглибленого вивчення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів

Тероризм (від лат. *terror* – страх, залякування) – це форма політичного екстремізму, застосування чи загроза застосування найжорстокіших методів насилля, включаючи фізичне знищення людей, залякування урядів та населення для досягнення певних цілей [3].

Спочатку існуючи як різновид, як окремі акти організованої злочинності, тероризм в наш час глибоко занурився в тіньову економіку, взяв на озброєння і активно використовує не лише надсучасну зброю, а й потужні технології, насамперед інформаційні. Це зробило тероризм явищем надто поширеним і стійким. При цьому причин екстремізму, тероризму досить багато і, як правило, вони тісно переплітаються, взаємообумовлюють одна одну, хоча основними з них були і залишаються економічні, політичні, історичні, етнічні, психологічні і соціальні [4].

В теорії світової практики відомі три основних види терору: внутрішній – дії громадян однієї держави проти співвітчизників на власній території; транснаціональний – відповідні дії громадян однієї держави проти співвітчизників на території інших держав; міжнародний – дії груп громадян, єдиних чи змішаних за національним складом, проти будь-яких осіб на території третіх країн [5].

Найбільш поширеними у світі терористичними актами є:

- напади на державні або промислові об'єкти, яки призводять до матеріальних збитків, а також є ефективним засобом залякування та демонстрації сили;

- захоплення державних установ або посольств (супроводжується захопленням заручників, що викликає серйозний громадський резонанс);

- захоплення літаків або інших транспортних засобів (політична мотивація - звільнення з тюрми товаришів по партії; кримінальна мотивація - вимога викупу);

- насильницькі дії проти особистості жертви (для залякування або в пропагандистських цілях);

- викрадення (з метою політичного шантажу для досягнення певних політичних поступок або звільнення в'язнів; форма самофінансування);

- політичні вбивства (це один з найбільш радикальних засобів ведення терористичної боротьби; вбивства, в розумінні терористів, повинні звільнити народ від тиранів);

- розповсюдження сибірської виразки, грипу, зараження населених пунктів віспою, чумою.

Правові основи боротьби з тероризмом

Зростання кількості терористичних актів, непередбачуваність наслідків цих актів викликають велику стурбованість світової громадськості, яка все більше активізує свої зусилля в боротьбі з тероризмом. Починаючи з 27-ї сесії, Генеральна Асамблея ООН щорічно обговорює питання про заходи щодо запобігання тероризму. У грудні 1972 р. був створений Спеціальний комітет з питань міжнародного тероризму, до якого увійшли представники 34 держав.

Правовою основою боротьби з міжнародним тероризмом є «Декларація про заходи для ліквідації міжнародного тероризму», що затверджена на 49-й сесії Генеральної асамблеї ООН (резолюція 49/60 від 9 грудня 1994 р.). Цей документ встановлює принципи відносин світової спільноти і програму заходів з метою ліквідації міжнародного тероризму, а

також встановлює подальше співробітництво між державами для невідкладної ліквідації будь-яких форм і проявів терористичної діяльності. Характерними для розвитку світової спільноти є те, що наявність лідера (провідної країни чи провідної сили) народжує відповідну реакцію – формування нижчого за рангом (рівнем) іншого лідера (іншої країни чи іншої провідної сили). Має місце формування біполярності, виникають реалії антагонізму на різних рівнях світового суспільства, в тому числі суперечності на рівні «держава – держава», «держава – внутрішня організація», «держава – партія» та ін. Крім того, у світовій практиці мають місце комбіновані види із вищезгаданих «пар», з яких формуються інші групи (сили), в т.ч. політичні, злочинні та інші відповідні сили чи угруповання.

За останні роки вироблено більше десяти конвенцій і протоколів з питань боротьби проти тероризму. Але багатоманітність форм його проявів ускладнює вирішення цієї проблеми.

Згідно зі статтею 258 Кримінального кодексу України: «Терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створили небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи місцевого самоврядування, службовими особами цих органів «... караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років».

Передумови виникнення тероризму в Україні

Останнім часом у середовищі українських політиків, урядовців та науковців точиться достатньо жвава дискусія щодо питань виникнення і розвитку тероризму на українському ґрунті. Цікаво, що погляди частини українського істеблішменту на ці проблеми кардинально змінюються протягом останнього часу, що може свідчити лише про те, що підхід до національної безпеки у більшості вітчизняної еліти ґрунтується в основному на політичній доцільності і ситуативності.

Передумовами можливого виникнення і розвитку тероризму в нашій країні можуть бути:

1. Політична нестабільність у країні.
2. Існування конфліктів у релігійному середовищі.
3. Незадовільний стан екології.

4. Низький рівень медичного обслуговування санітарного та епідеміологічного контролю.

5. Незахищеність інформаційного простору України.

Головні стратегічні умови боротьби з тероризмом з урахуванням викладеного:

- визнання ролі великих ідей в історії й відмова від підміни історії грою;

- відновлення ролі держави і її монополії на застосування сили всередині товариства.

Що стосується практичних тактик і технологій по боротьбі з тероризмом, то антитерористичні служби США, Ізраїлю, Франції й інших країн рекомендують [6]:

- попередження, блокування тероризму на початковій стадії і недопущення становлення й розвитку його структур;

- недопущення ідеологічного виправдання терору під лозунгами «захисту прав нації», «захисту віри» тощо; поширення тероризму всіма силами ЗМІ;

- передача всього керування антитерористичною діяльністю найбільш надійним спецслужбам при невтручанні в їхню роботу будь-яких інших органів управління;

- використання договорів із терористами тільки цими спецслужбами і тільки для прикриття підготування акції по повному знищенню терористів;

- ніяких поступок терористам, жодного безкарного теракту, навіть якщо це за рахунок життя заручників і випадкових людей, тому що практика показує, що будь-який успіх терористів провокує подальше зростання терору й кількості жертв;

- спеціальні психологічні операції ЗМІ, що висвітлюють подавлення теракту як трагічну необхідність, протиставляючи «чорноту» терору «чистоті» тих, хто з ним бореться.

Усю серйозність сучасного тероризму країни західної демократії усвідомили давно і відповідно до цього розробили цілу методологічну систему антитерористичної боротьби. Багато в чому вони досягли вражаючих успіхів. Цілі напрямки терористичної діяльності на даному етапі стали абсолютно неефективними, зіткнувшись із сучасною ретельно розробленою методикою антитерористичних контракцій.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Тероризм виникає, коли суспільство переживає глибоку кризу, у першу чергу – кризу ідеології і державно-правової системи. У такому суспільстві з'являються різноманітні опозиційні групи – політичні, соціальні, національні, релігійні – для яких стає сумнівною законність існуючої влади і всієї її системи. Якщо такі групи доходять висновку, що не можуть домогтися своїх цілей законним шляхом, вони спробують досягти бажаного через насильство, тобто тероризм. При цьому моральним виправданням убивств опозиція буде, зрозуміло, вважати важливість і чистоту своїх цілей.

Література

1. Будкін Б. Тероризм – одна із глобальних проблем сучасності / Б. Будкін // Політика і час. – 2004. – №9. – С. 50-60.
2. Косих Г. Зловісна тінь тероризму / Г. Косих // Урядовий кур'єр. – 2003. – №9. – С. 4.
3. Раззаков Ф.И. Век террора / Ф.И. Раззаков. – М.: Эксмо, 2003. – 480 с.
4. Телешук С. Окремі політико-правові характеристики сучасного тероризму: українські реалії / С. Телешук // Право України. – 2005. – №2. – С. 91-95.
5. Безопасность жизнедеятельности: учеб. для студ. вузов / под ред. Л.А. Михайлова. – Изд. 2-е. – СПб.: Питер, 2008. – 461 с.
6. Безопасность жизнедеятельности: навч. посіб. / В.В. Березуцький, Л.А. Васькове, Н.П. Вершинена [та ін.]; за ред. В.В. Березуцького. – Х.: Факт, 2005. – 384 с.

Арнаут І.М. – старший викладач кафедри «Охорона праці та БЖД» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Гуляєв Віктор Павлович – старший викладач кафедри «Охорона праці та БЖД» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Лозова І.Г. – студентка факультету інноваційної економіки та кібернетики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Михайлов Д.В. – асистент кафедри «Охорона праці та БЖД» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Євтух М.Б.